

Сергій Комісаренко

Моя Антарктика

Сергій Комісаренко

МОЯ АНТАРКТИКА

Serhiy Komisarenko

My
ANTARCTICS

Сергій Комісаренко

МОЯ
АНТАРКТИКА

КИЇВ

lam&k
ВИДОВНИЦТВО

2020

Академік НАН України Сергій Комісаренко – перший Надзвичайний і Повноважний Посол України у Сполученому Королівстві Великобританії і Північної Ірландії, 1992-1998 та в Ірландії, 1995-1998

Із повідомлення Укрінформу: «Сьогодні, 20 липня 1995 року, в Лондоні Посол України у Сполученому Королівстві академік Сергій Комісаренко та Державний міністр закордонних справ Великобританії Дейвід Девіс підписали Меморандум про безкоштовну передачу Україні Британської антарктичної станції «Фарадей». Підписано також угоду про наукове співробітництво між Україною і Великобританією у проведенні спільних наукових досліджень в Антарктиці».

Лондон, Форін офіс, зал «Локарно», 20 липня 1995 року. Посол України Сергій Комісаренко і Державний міністр закордонних справ Великобританії Дейвід Девіс підписують Меморандум про безкоштовну передачу Україні британської антарктичної станції «Фарадей» (нині «Академік Вернадський»)

ДЕКІЛЬКА СЛІВ ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

*Українська антарктична станція «Академік Вернадський»
(колишня британська станція «Фарадей»).*

Моє життя склалося так, що доля подарувала мені на життєвому шляху багато зустрічей із дуже відомими і дуже цікавими людьми – як в Україні, так і поза її межами, а також дала змогу відвідати унікальні місця на нашій чудовій планеті й інколи досить довго перебувати там. Я – лікар за фахом, однак після здобуття освіти в Київському медичному Інституті вже 54 роки, фактично без перерви, працюю в одній установі – Інституті біохімії імені О. В. Палладіна НАН України Справді, без перерви, хоча формально моя трудова книжка два роки (1990–1992) знаходилася в Кабінеті Міністрів України (УРСР) і майже шість років (1992–1998) – у Міністерстві закордонних справ України, коли я працював спочатку віце-прем'єр-міністром України з гуманітарних питань, а потім – першим послом України у Сполученому Королівстві Великобританії і Північної Ірландії. Проте я ніколи не припиняв якщо не експериментальної, то принаймні теоретичної наукової діяльності.

Моя спеціальність – біохімія імунітету, або молекулярна імунологія, і я вважаю, що ця наука є не тільки однією з найскладніших, але й найбільш цікавих і важливих серед сучасних медико-біологічних наук. У 1974–1975 рр. я працював в одній із найвідоміших наукових установ світу – Інституті Пастера в Парижі, а в 1981 р. – в найбільшому в світі протираковому центрі імені Слоан-Кеттерінга в Нью-Йорку. Дипломатична робота «утримувала» мене майже шість років у Лондоні. Париж, Нью-Йорк, Лондон! Але є інше місце в моєму житті, серці, таємниці почуттів, яке за своїм духовним змістом, найвищим настроєм, таїною непередбачуваності – займає щось особливе... – це Антарктика. Саме про Антарктику в моїй душі спробую я розповісти на сторінках і фото цієї книги. Почну з короткого опису про Антарктику, який, я певен, буде корисним кожному, хто цікавиться нашою планетою.

АНТАРКТИДА – ШОСТИЙ МАТЕРИК НАШОЇ ПЛАНЕТИ

*Коротка інформація про Антарктику і Антарктиду
(зібрана з багатьох різних опублікованих джерел)*

Антарктида – це шостий материк нашої планети, а Антарктика – це географічна територія, що включає Антарктиду, Південний океан (він складається із південних частин Тихого, Атлантичного та Індійського океанів) та островів. Антарктичний договір 1959 р. визначає Антарктику як усе, що знаходиться південніше за 60° (полярні кола – 66°33'). В той же час в англійській літературі Антарктика і Антарктида зустрічаються як синоніми, наприклад, континент Антарктика. Площа континенту Антарктида дорівнює 14 млн кв. км (це майже площа Австралії разом зі США). Льодова поверхня займає 98% материка. Для порівняння: площа Росії – близько 17 млн. кв. км, Європи – 10,4 млн. кв. км, США – 9,5 млн. кв. км, Австралії – 7,7 млн. кв. км, України – 0,6 млн. кв. км. Антарктичної зими площа збільшується більш ніж у 2 рази. На відміну від Арктики, лід Антарктики – прісний. Найбільша товщина льоду – 4800 м, а його об'єм – 30 млн куб. км. Це – 90% льоду і близько 70% прісної води на планеті. Повне танення льоду Антарктики призведе до підвищення рівня Світового океану на 70–80 м. Снігу майже немає (до 2 см завтовшки). Антарктида – найбільш «сухий» континент. Опадів над полярним плато – близько 50 мм/рік – менше, ніж у пустелях, хоча на узбережжі бувають снігові бурі, і снігу там випадає понад за 1,2 м за 48 год. У 1977 р. у морі Белінгсаузена зареєстровано землетрус силою 6,4 бала.

Антарктида – гористий континент, але гір, які можуть бути вище за 3000 м зазвичай не видно, оскільки вони знаходяться під кригою, яка створює майже рівну поверхню. Найвища точка – Vinson Massif – 5140 м. У Антарктиді зареєстровано найбільшу швидкість вітру – близько 300 км/год та найнижчу температуру на Землі – мінус 90 °С (на російській станції «Восток»). В Антарктиді немає земних (terrestrial) тварин, немає «первинного» населення людей. Тільки морські тварини (кити й тюлені) та птахи (менше 20 їх видів – між 70° і 80°S). Немає дерев і кущів.

Полюси в Антарктиді. Південний полюс – це скельові породи заввишки майже 30 м над рівнем моря плюс шар льоду завтовшки 2800 м. Середньорічна температура мінус 50°С. У Південному полюсі «сходяться» всі «довготи» і всі часові зони (пояси). Кожна часова зона чи пояс (їх 12) займає 15° довготи. Якщо швидкість обертання навколо Землі точки на її поверхні на екваторі становить 1670 км/год, то на полюсі – практично нуль. Це – географічний полюс: 90°S. Звідти до екватора – приблизно 10 тис. км. Полюси обертання рухаються в часі близько 20 м від географічних полюсів. Небесні полюси (Celestial poles) рухаються з періодами 100 тис., 41 тис. і 23 тис. років у зв'язку з відхиленнями осі Землі під час обертання навколо Сонця.

ТРОХИ ПРО ІСТОРІЮ АНТАРКТИКИ

Зовсім давня історія

Антарктида як континент утворилася під час розпаду суперконтиненту Гондвана у приблизно такій послідовності «незначних переміщень» на нашій планеті. Наприкінці палеозою і на початку мезозою, 335–175 млн років тому, існував суперконтинент Пангея, який об'єднував майже всю сушу Землі – Гондвану, Лаврентію, Балтію і Сибір. Пангея утворилася в пермському періоді й розкололася в юрському (близько 200 млн років тому) на два континенти – Гондвану і Лавразію. Північний континент Лавразія потім розколовся на Євразію, Північну Америку і Гренландію, тоді як згодом із південного континенту Гондвана утворились Африка, Південна Америка, Індія, Австралія та Антарктида, а також півострови Аравійський та Індостан.

За іншими даними, у кембрійському періоді Західна Антарктида була у Північній півкулі, а Східна – на екваторі. На початку девонського періоду (416 млн. років) Гондвана вже була у Південній півкулі. У крейдяному (Cretaceous) періоді (144–65 млн. років тому) Антарктида у складі суперконтиненту Гондвана була ще без льоду, і її населяли динозаври, рептилії, існувала теплолюбна рослинність. Близько 160 млн. років тому Гондвана почала руйнуватися, і від неї поступово відділялися і відпливали континенти. Першою, близько 150 млн років тому, відділилася Африка, однак постає питання: чому в африканських страусів лише 75 млн років різниці від американських та австралійських страусів, чому? Відповідь: Індія відділилася від Гондвани близько 125 млн років і через приблизно 35 млн років приєдналася до Євразії, а страуси з Антарктиди на Індії «приплили» до Азії і потім «перейшли» до Африки. Згодом від'єдналися Австралія з Новою Гвінеєю і останньою, близько 25 млн років тому, – Південна Америка. Відкрилася протока Дрейка, сформувалася кругова течія навколо Антарктиди, підсилювалося охолодження. У сучасному вигляді континент сформувався приблизно 20–25 млн років тому із суцільним льодовим шаром близько 15 млн років та сучасним виглядом льодового шару – 5 млн років тому. Зараз відстань від узбережжя Антарктиди до Південної Америки становить майже 1 тис. км, до Африки ≈ 3600 км, до Австралії ≈ 2000 км.

Недавня історія

Джеймс Кук у 1772–75 рр. тричі перетинав Південне полярне коло, але потрапив на суцільну кригу. 14 жовтня 1819 р. Уільям Сміт відкрив Нові Шетландські острови. Вважають, що у 1819–1821 рр. Антарктида могла бути одночасно відкрита трьома групами мореплавців – росіянами Фадеем Белінгсаузенем і Михайлом Лазаревим (на шлюпах «Восток» та «Мирний»), британцем Едвардом Брансфілдом і Натаніелем Палмером зі США. Росіяни стверджують, що саме Белінгсаузен та Лазарев відкрили Антарктиду, але відомо, що вони не висадилися на берег. 07 лютого 1821 р. Джон Девіс висадився на Антарктичному півострові. Південний полюс був відкритий 14 грудня 1911 р. видатним полярним дослідником Роальдом Амундсенем, який пересувався до по-

люса собачими запряжками, а через місяць – 18 січня 1912 року на полюсі був ще один видатний полярник – Роберт Скот, який обрав для пересування шотландські поні й трагічно загинув на зворотному шляху (у складі його експедиції був українець Антон Омельченко). Зараз на Південному полюсі розташована американська полярна станція Амундсена-Скота. Станом на 2010 рік в Антарктиці було 40 наукових станцій із 28 країн. Територіальні претензії на Антарктику мали (чи мають) 7 країн: Великобританія (з 1908 р.), Нова Зеландія (з 1923 р.), Франція (з 1924 р.), Норвегія (з 1929 і 1939 рр.), Австралія (з 1933 р.), Чилі (з 1940 р.) та Аргентина (з 1943 р.).

Антарктичний договір

У 1957–1958 рр. відбувся Міжнародний геофізичний рік. Як наслідок успішного геофізичного року, коли в цей же час у світі проводилися випробування ядерної зброї, і деякі країни планували здійснити такі випробування в Антарктиді, було вирішено домовитися про подальшу долю Антарктики. Першого грудня 1959 р. у Вашингтоні 12 країн (Аргентина, Австралія, Бельгія, Чилі, Франція, Японія, Нова Зеландія, Норвегія, Південна Африка, СРСР, Сполучене Королівство і США) підписали Антарктичний договір (набув чинності з 23 червня 1961 р.), згідно з яким Антарктида не належить жодній країні. Основні положення Договору такі: Антарктика використовується виключно у мирних цілях (ст. I); свобода наукових досліджень в Антарктиці і співробітництво із цією метою (ст. II); задля гарантування мирного використання Антарктики всі її райони, включаючи усі станції, обладнання у цих районах, а також усі морські і повітряні судна відкриті для інспектування у будь-який час (ст. VII).

У 1998 р. було підписано угоду про заборону в Антарктиці на 50 років (до 2048 р.) розвідування та видобування корисних копалин і що Антарктида має залишатися континентом наукової співпраці та екологічно чистим. Усі питання стосовно Антарктики (саме так – усі) мають вирішуватися консенсусом під час так званих щорічних консультативних зустрічей 46 країн (насправді 29) – учасниць Антарктичного договору (АД). Україна приєдналася до Договору про Антарктику 17 вересня 1992 р., а 27 травня 2004 р. здобула статус Консультативної Сторони, тобто отримала право вето під час прийняття рішень. З огляду на те, що щорічна консультативна зустріч відбувається один раз на рік по чергово у кожній країні-учасниці АД, 31-шу Консультативну зустріч 2008 р. (XXXI ATCM-2008) було вперше успішно проведено в Україні (2–13 червня 2008 р.), в Києві. Головував на зустрічі представник України академік НАН України Сергій Комісаренко. 31-ша Консультативна зустріч на додаток до свого щорічного порядку денного була, певною мірою, ще й підсумком Четвертого Міжнародного полярного року (МПР), під час якого (2007–2008) проводили комплексні дослідження полярних областей Землі та окремих гірських льодовикових районів (1-й МПР: 1882–1883; 2-й МПР: 1932–1933; 3-й МПР: 1957–1958 рр. – дослідження проведено в рамках Міжнародного геофізичного року).

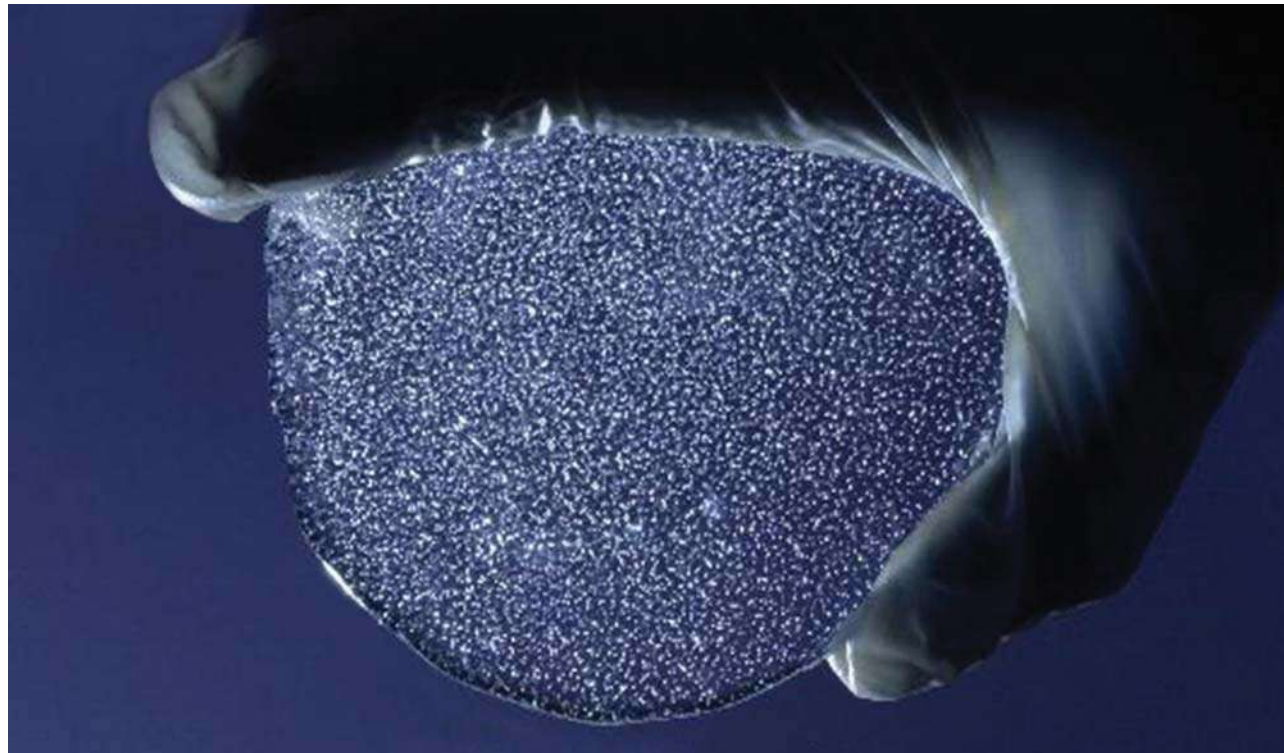

Українська антарктична станція «Академік Вернадський»

СТАНЦІЯ «ФАРАДЕЙ» – «АКАДЕМІК ВЕРНАДСЬКИЙ»

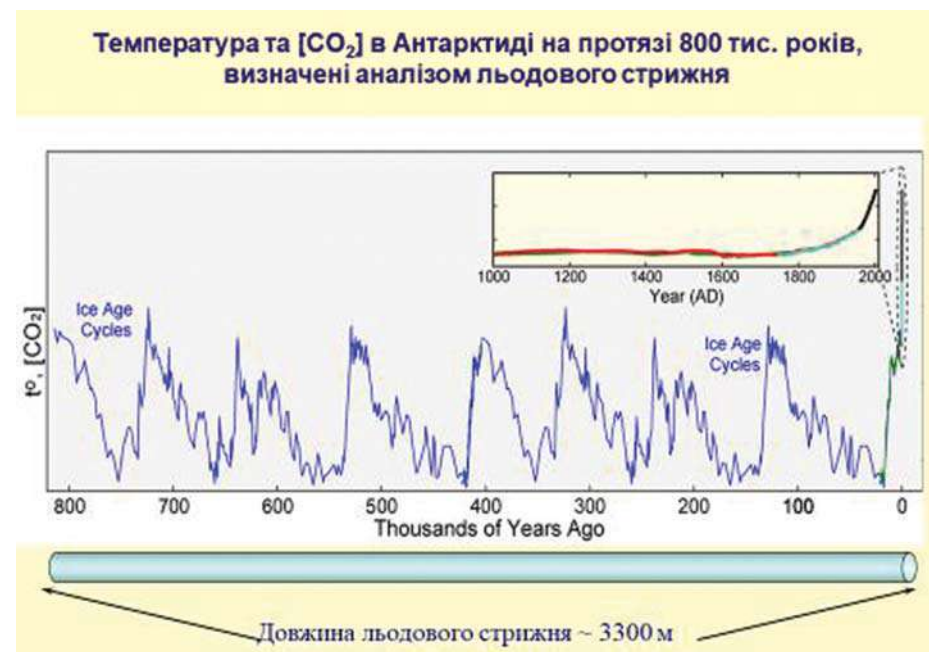
Антарктична станція «Академік Вернадський» (до 1996 – «Фарадей», англ. Faraday Station) — єдина українська антарктична станція. Вона розташована на мисі Марина острова Галіндез (Аргентинські острови), за 7 км від західного узбережжя Антарктичного півострова. Наукову базу на Аргентинських островах поблизу Антарктичного півострова було закладено під час Британської експедиції на Землю Греяма в 1934–1937 рр. Як постійно діюча метеообсерваторія база почала працювати на острові Вінтер з 1947 року. Упродовж зимівлі 1953–1954 рр. станцію, яка отримала назву «Фарадей», було перенесено на мис Марина острова Галіндез. Після 1953 р. тут зведено ще декілька будівель, а більшість з них з'явилася протягом 1979–1980 рр. У 1984 р. було споруджено також невелику аварійну базу – хатину Расмусена.

Полярними дослідженнями у Великобританії опікується Британська антарктична служба (БАС – BAS), яка є міждисциплінарним і найбільшим у світі центром антарктичних досліджень. Деякі приклади досліджень БАС: 1) озонovu дірку відкрито на станції Фарадей у 1985 р.; 2) вивчення змін клімату на Землі проводяться за стрижнем льоду з Антарктики, що міститься на БАС. Його довжина – близько 3270 м, вік (знизу) – понад 800 тис. років, які відображають зміни клімату на цей час. Вже виявлено 8 періодичних і дуже схожих за зміною температури і концентрації CO₂ циклів. Кожен цикл (приблизно 105 тис. років) – це швидке підвищення температури, потім поступове охолодження і настання льодовикового періоду (30–40 тис. років). Ми зараз перебуваємо на

Поперечний зріз крижаного стрижня зі станції БАС

початку останнього, сучасного циклу, але температура та концентрація $[CO_2]$ майже у три рази вищі, ніж в аналогів раніше; 3) підвищення температури води навколо континенту на 1° може призвести до загибелі 90% морських організмів у Південному океані біля Антарктиди.

Графік змін температури на Землі згідно з концентрацією CO_2 у зразках льоду зі стрижня (дані БАС)

У 1992 р., після розпаду Радянського Союзу, Росія оголосила себе правонаступницею всіх антарктичних станцій СРСР і відмовила Україні в передачі жодної з них, хоча вчені й багато установ з УРСР брали активну участь у полярних, зокрема антарктичних, дослідженнях СРСР. Упродовж 1992 р. було направлено низку звернень вчених і наукових установ до керівництва України щодо необхідності відновлення Україною діяльності в Антарктиці. 3 липня 1992 р. Президент України Леонід Кравчук видав указ про участь України в дослідженнях Антарктики, а в серпні 1992 р. Верховна Рада схвалила документи про приєднання України до Антарктичного договору. 26 жовтня 1993 р. було засновано Центр антарктичних досліджень (ЦАД) при НАН України (зараз – Національний антарктичний науковий центр України при МОН України), який тоді очолював член-кор. НАН України Петро Гожик, однак проводити антарктичну діяльність не було змоги за браком антарктичної станції.

У 1993 р. Великобританія розповсюдила серед посольств пропозицію щодо можливості продажу станції «Фарадей». Розуміючи важливість для української науки мати власну антарктичну станцію, Посол України у Великобританії академік Сергій Комісаренко звернувся з листами до Президента України, МЗС і НАН України з інформацією про таку можливість і розпочав переговори з британською стороною щодо придбання станції, яка належала Британській антарктичній службі (БАС). У березні-квітні 1994 року співробітники БАС відвідали низку наукових установ України у Києві і Харкові. Переконавшись у високому науковому рівні українських вчених, БАС підтримала Україну як можливого реципієнта станції «Фарадей» і організувала відрядження чотирьох українських фахівців до станції для докладного вивчення наукової апаратури,

дизельного господарства і систем зв'язку станції. У серпні 1994 р. на 23-й сесії Організації країн Антарктичного договору, за підтримки делегації Великобританії та не зважаючи на супротив делегації Росії, Україну було прийнято до Організації.

У результаті двох років переговорів Посольства України з Форін-офісом Британським урядом було прийнято рішення про безкоштовну передачу антарктичної станції «Фарадей» Україні. Меморандум про передачу станції «Фарадей» підписано в Лондоні (у Форін-офісі, приміщення Локарно) 20 липня 1995 р. Державним міністром Великобританії з Європейських справ Дейвідом Девісом та Послом України у Сполученому Королівстві Сергієм Комісаренко. Після підписання Меморандуму директор Центру антарктичних досліджень (ЦАД) Петро Гожик і директор БАС Беррі Хейвуд підписали Договір про співпрацю між БАС і ЦАД. 11.04.2008 року цей договір було пролонговано ще на 10 років. Станція отримала нову назву – «Академік Вернадський» на честь першого президента Української академії наук, і прапор України над станцією «Академік Вернадський» було піднято 6 лютого 1996 року. Головне призначення антарктичної станції «Академік Вернадський», яку підпорядковано Національному антарктичному науковому центру МОН України, – проведення наукових досліджень на Шостому континенті. Мета Державної цільової науково-технічної програми проведення досліджень в Антарктиці на 2011–2020 рр. – забезпечити здійснення фундаментальних та прикладних наукових досліджень в Антарктиці, ефективне функціонування антарктичної станції «Академік Вернадський», виконання Україною міжнародних зобов'язань відповідно до Договору про Антарктику та науково обґрунтованої оцінки перспектив освоєння біологічного і мінерально-ресурсного потенціалу регіону.

Розповідає перший Посол України у Великобританії академік Сергій Комісаренко:

Час: весна 1993 року. Місце: Лондон, тимчасове приміщення Посольства України у Британії. ...Вранці я переглядаю досить численну щоденну пошту. Серед інших циркулярних листів і оголошень раптом читаю оголошення Британської антарктичної служби (БАС) для іноземних посольств про те, що британці планують продати одну зі своїх антарктичних станцій. Ми досить швидко з'ясуємо, що йдеться про продаж антарктичної станції «Фарадей». Саме на ній була знайдено сумнозвісну озонову дірку, і ця станція вважалася однією з найкрасивіших антарктичних станцій. Мені відразу спало на думку: як добре було б, аби цей «Фарадей» опинився в розпорядженні нашої науки! Бо ж відомо – українські дослідники Антарктиди й Арктики ще в складі радянських експедицій нагромадили солідний науковий матеріал. Та оскільки з розпадом СРСР усе відійшло до Росії, дослідницьку базу було втрачено... А тут відкривається така перспектива! Не відкладаючи справи, я написав кілька листів. До України – у секретаріат Президента, до МЗС України та Академії наук, а також британцям до БАС, що нас цікавить їхня пропозиція. З одного боку, треба було з'ясувати, чи потрібна станція нашій країні, з іншого – уточнити умови її продажу. Невдовзі з Києва повідомили, що придбати антарктичну станцію для України – справа цікава і важлива, а тому – давайте деталі. Британці теж відповіли на мій лист. Виклали детальніше умови продажу. Головний акцент був такий: «Ми зацікавлені, щоб країна, яка придбає станцію, була здатна продовжувати дослідження, які на ній вели британські вчені, і щоб була наукова співпраця між новими господарями «Фарадея» та іншими британськими антарктичними станціями». Якоїсь певної суми за купівлю станції не називали.

Розпочались досить тривалі, але в абсолютно дружній атмосфері, переговори. Передусім БАС відрядила, здається, дві групи своїх вчених до Києва і Харкова, щоб ознайомитися з рівнем відповідних напрямів науки в Україні. Повернулися вони з України цілком задоволеними, про що розповіли на зустрічі зі мною у Посольстві в Лондоні. У свою чергу, 5 грудня 1994 р. група українських фахівців – співробітників Центру антарктичних досліджень НАН України – у складі Ю. Оскрета, Г. Міліневського, О. Люшнівського і В. Гергієва, за підтримки фонду «Відродження», який виділив 12 тис. доларів на проект «Україна повертається в Антарктиду», відбула на станцію «Фарадей». Перебували вони на станції разом із британцями із 17 грудня 1994 р. до 15 лютого 1995 р., і 18 грудня прапор України замайорів поруч із британським прапором. Приємно було отримати фото цієї урочистої процедури з написом: «С. В. Комісаренку – це Ваша заслуга».

Таким чином, процедура «опанування» британської станції «Фарадей» поступово розгорталася. Слід зазначити, що ідея придбання Україною антарктичної станції знаходила підтримку на практично усіх щаблях нашої влади – від секретаріату (згодом адміністрації) Президента України до Верховної Ради, Кабінету Міністрів, МОН України і, зрозуміло, керівництва Національної академії наук.

І тут, вже знаючи позицію нашої держави, я зміркував: а чи не могла би Британія передати нам станцію... безкоштовно, зглянувшись на молодість нашої країни, на поки слабку економіку, але, головним чином, враховуючи добрі стосунки між нашими країнами і, зокрема, англійською та українською дипломатичними службами. Я, скажімо, завжди відчував з боку британського Форін-офісу велику допомогу. На той час посольство ще тільки формувало свої бази даних та власні джерела ділової

Підняття прапора України на щоглі української антарктичної станції «Академік Вернадський» об лютого 1996 року

інформації, і британці були дуже доброзичливі щодо нас. Розуміючи наші потреби, вони, по змозі, їх задовольняли. Я мав зустрічі з британськими міністрами закордонних справ – Дагласом Хердом та Малкольмом Ріфкіндом (який змінив Херда у 1995 р.), з Міністром фінансів Кенетом Кларком. На зустрічах передусім говорив про високий потенціал нашої української науки, у чому не було перебільшень. Наголошував, що англійські вчені зможуть працювати на станції й після передання її Україні. Наука, власне, інтернаціональна – це загальновідомо. Така станція могла би бути й спільною. Часто-густо великі проблеми вирішуються саме шляхом міжнародного наукового співробітництва... Як бачите, нічого особливого в моїй аргументації не було, але сприймалася вона дуже доброзичливо. Між іншим, вже були прецеденти, коли британці пішли назустріч моїм проханням і зняли податки (понад 600 тис. фунтів) на переданні посольству в подарунок «британськими українцями» двох будинків у Лондоні й одного – в Единбурзі.

Після певних переговорів і періоду невизначеності Британський уряд врешті-решт прийняв рішення про передання Україні Британської антарктичної станції «Фарадей» безкоштовно, разом із усім устаткуванням, що було на станції.

20 липня 1995 р. у славетному залі «Локарно» міністерства закордонних справ Великобританії у Лондоні Державний міністр іноземних справ Дейвід Девіс та Посол України підписали меморандум про передання Україні Британської антарктичної станції «Фарадей», яка згодом отримала назву «Академік Вернадський» на честь нашого славетного вченого і першого президента Академії наук України. Після нас договір про наукову співпрацю між Центром антарктичних досліджень НАН України і Британською антарктичною службою підписали Петро Гожик і Беррі Хейвуд.

Лондон, Форін офіс, зал «Локарно», 20 липня 1995 року. Посол України Сергій Комісаренко і Державний міністр закордонних справ Великобританії Дейвід Девіс підписують Меморандум про безкоштовну передачу Україні британської антарктичної станції «Фарадей» (нині «Академік Вернадський»)

Посол України виступає із заявою-подякою Британському уряду

Учасники церемонії з української і британської сторін, зліва-на-право: В.І.Старостенко, С.В.Комісаренко, В.Г.Кремень, Р.Т.Франко, П.Г.Гожик і чотири представники БАС, посередині яких – Ю.Б.Оскрет

Історичний факт безкоштовного передавання Україні першокласної дослідницької бази в Антарктиді я розглядаю як справді шляхетний, щедрий, щирий і доброзичливий жест з боку Великої Британії. Подія була дуже зворушлива. Можливо, це можна відчутити й по наведених тут фотокартках. Я назавжди запам'ятав цей день, і хочу також зазначити, що багато вчених України доклали неабияких зусиль для розроблення, деталізації і, зрештою, підготовки до підписання згаданого меморандуму. Маю на увазі, насамперед, академіків НАНУ Петра Феодосійовича Гожики, Віталія Івановича Старостенка, Василя Григоровича Кременя, доктора наук Юрія Борисовича Оскрета та багатьох інших. Зі співробітників Посольства хочу особливо відзначити радника Франка Роланда Тарасовича, якому я доручив підтримувати зв'язки з БАС. Наші вчені брали участь у переговорах і спільно з британцями визначали, як працюватиме станція під час її передавання і згодом. Не можна не відзначити максимального сприяння українцям з боку співробітників БАС – Беррі Хейвуда, Девіда Дрюїда і Френка Карі, яких я згадую з великою вдячністю.

І на закінчення – невеличка замітка про те, що в житті не можна втрачати шанси, які нам дає доля. Декілька років тому на щорічному зібранні співробітників нашого посольства (1992–1998 рр., коли я був послом) ще тоді живий мій заступник, радник-посланник Михайло Михайлович Білоусов зізнався мені, що, коли у 1993 р. почув про моє завдання Роландові Франку розпочати переговори з БАС стосовно можливості купівлі станції «Фарадей», то він сказав йому приблизно таке: «Наш посол вчений, а не кар'єрний дипломат і ще малодосвідчений у дипломатичній роботі. Тому звертає увагу на звичайні циркулярні листи, які нічого не значать. Із цього нічого не вийде». На щастя, у «малодосвідченого і некар'єрного» посла вийшло. Тож не можна обминати шанси, які нам дарує наша доля. А моя доля дала мені ще один шанс – познайомитися з Антарктикою вже не заочно, а віч-на-віч, і сталося це так.

Київ, 02 червня 2008 року. Відкриття 31 Консультативної антарктичної зустрічі. Зліва-направо: віце-прем'єр України Г.М.Немиря, головуєчий на зустрічі С.В.Комісаренко, Ян Хубер – Генеральний секретар АД, голова Українського антарктичного центру В.А. Литвинов, заступник міністра освіти і науки України – М.В.Стріха

Тридцять перша Консультативна зустріч країн – учасниць Антарктичного договору. Київ, 02–13 червня 2008 р.

Наприкінці 2007 р. до мене в Інститут біохімії прийшов на зустріч керівник Національного антарктичного наукового центру (НАНЦ) при МОН України генерал Валерій Литвинов із несподіваною пропозицією. Справа була в тім, що наступного, 2008 року Україні, як країні-стороні Антарктичного договору, в зв'язку із чим вона отримала статус Консультативної сторони, було запропоновано провести чергову щорічну консультативну зустріч. Валерій Аркадійович сказав, що вони (НАНЦ і МЗС України) після консультацій вирішили звернутися до мене з проханням, щоб я очолив 31 Консультативну зустріч (31-КЗ). Моєю першою реакцією була, звичайно, відмова, адже я знав, що Консультативна зустріч є головним механізмом прийняття консенсусом рішень усіх проблем, що вирішуються в Антарктиці. І головування на такій зустрічі – це не просто формальна участь із наданням голосу представникам тієї чи іншої країни, а участь в обговоренні вкрай важливих, здебільшого юридичних, питань, в яких я, м'яко кажучи, не маю ані знань, ані досвіду.

На мою відмову Валерій Аркадійович відповів, що вони не знайшли відповідного фахівця, та ще й зі знанням мови і високим авторитетом. Досить довго намагався мене переконати, що мій дипломатичний досвід допоможе компенсувати відсутність досвіду юридичного. Я попросив декілька днів для роздумів, а сам написав електронного листа до МЗС Великобританії з проханням допомогти мені у головуванні на 31-КЗ. Я знав, що представник Британії головував 29-КЗ у 2006 р. в Единбурзі і був переконаний, що британці моє прохання не проігнорують. І що б Ви думали? Через пару годин я отримав відповідь, що вони переслали мого листа-прохання серу Майклу Вуду (раніше він очолював юридичний відділ Форін-офісу, зараз вже був на пенсії і саме за головування на

Робочі моменти 31 Консультативної зустрічі АД

Головуючий на 31 КЗ АД академік НАН України Сергій Комісаренко проводить прес-конференцію

29-КЗ у 2006 р. отримав від Королеви титул «сера», тобто лицаря). Наступного дня сер Майкл надіслав мені стенограму 29-КЗ в Единбурзі електронною поштою!!! Звичайно, це допомогло мені при головуванні на 31-КЗ, на яке я тоді погодився, 02–13 червня 2008 р. Не буду описувати тут проведення 31 Консультативної зустрічі в Києві, яку іноземні делегації оцінили позитивно, – звіт є в Інтернеті. Зустріч закінчилася загальним фото і прийняттям у Президента України В. А. Ющенка з українським шампанським.

Усі ці рядки про КЗ написані тільки для того, аби згадати, що у вступному слові на відкритті я, серед іншого, пожартував і сказав таке: «Можливо, не всім 28 делегаціям на нашій зустрічі відомо, що я, коли працював послом у Лондоні, умовив Британський уряд подарувати Україні чудову антарктичну станцію «Фарадей», яка зараз зветься «Академік Вернадський». Мені вкрай цікаво познайомитися з біологічними дослідженнями, які українські полярники проводять на станції, але керівництво нашого антарктичного центру не хоче взяти мене до Антарктики. Тому я вирішив відкликати свій підпис під Меморандумом про передачу станції. Нехай вона повертається до Британії і знову буде «Фарадей». Не знаю, чи налякав мій жарт генерала Литвинова, але минуло майже два роки, і в лютому 2010 року мені було запропоновано відвідати станцію «Академік Вернадський» під час зміни екіпажів вахт (експедицій).

РЯДКИ ІЗ ЩОДЕННИКА С.КОМІСАРЕНКА ПРО ПОДОРОЖ ДО АНТАРКТИКИ У 2010 РОЦІ

17 березня 2010 р.

Разом з екіпажем 15-ї Української антарктичної експедиції я вилетів з Борисполя до Рима, але із запізненням на 40 хвилин, що було причиною для зрозумілого хвилювання, адже у нас за розкладом було тільки півтори години для пересадки на літак до Буенос-Айреса. Але ми встигли на літак Боїнг 777 вчасно, оскільки він вилетів до Аргентини з невеликим запізненням.

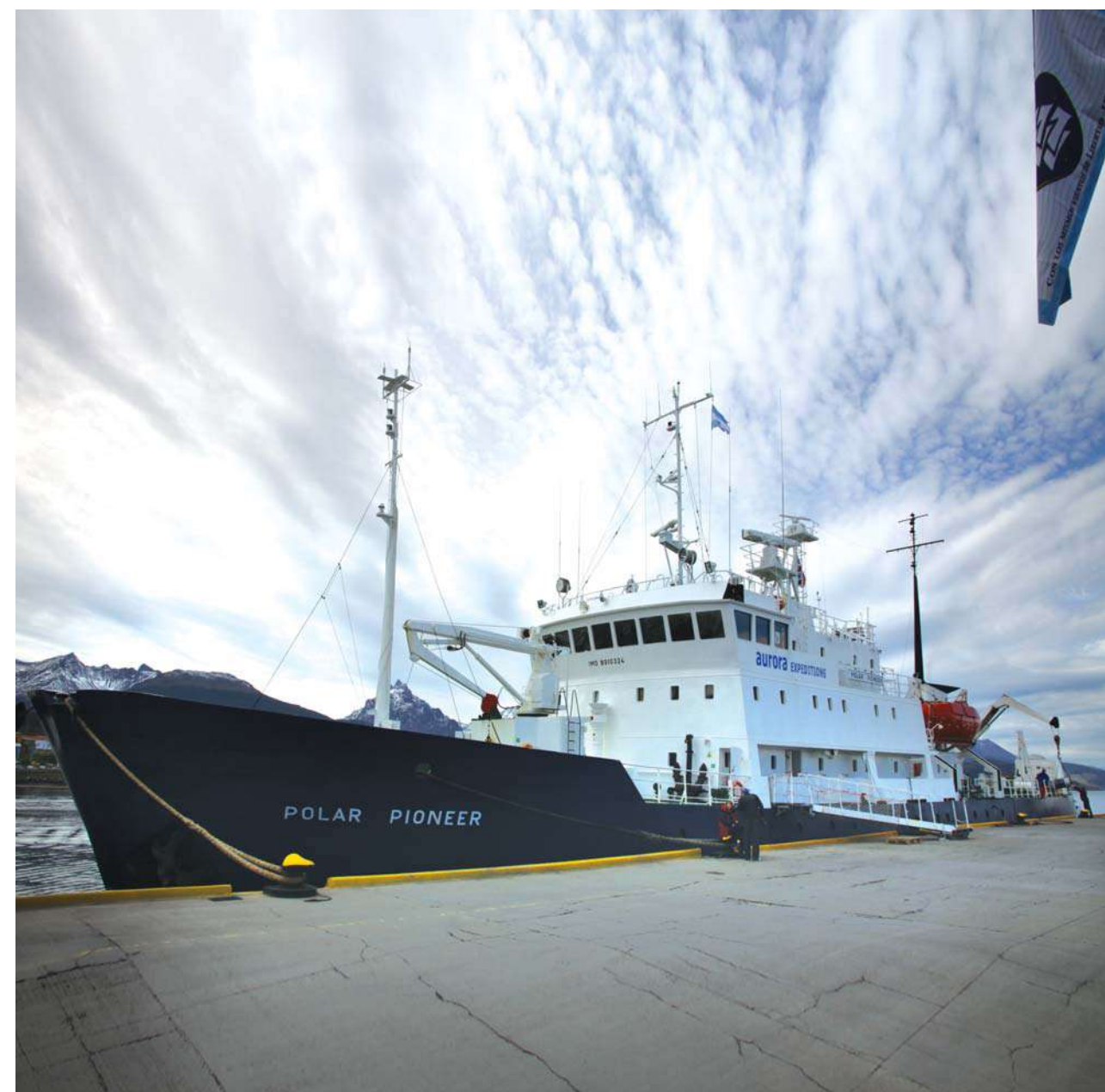
Вогняна Земля із літака

18 березня 2010 р.

Прилетіли до Буенос-Айреса близько 07:30 ранку (14 годин льоту з Рима). Я вийшов через паспортний дипломатичний контроль швидко, отримав свій вантаж, і виявилося, що мій давній друг – наш Посол України в Аргентині Олександр Тараненко – нас зустрічає. За його вказівкою нашою делегацією опікується голова торговельної місії з помічниками. Вони забрали і мою валізу, яку успішно зареєстрували до Ушуаї. Це приємно, бо на квитку було написано – одне місце вагою до 15 кг. Моя валіза важила 29 кг, а три сумки через плече (одна з фотокамерою Сапоп, друга з відео та фотокамерою Олутрис, а третя з комп'ютером), які я брав до салону літака, важили ще 14 кг. Олександр забрав мене до себе додому, де ми втрьох з його дружиною поснідали, трохи поспілкувалися, згадали, як вони були у нас в гостях в Лондоні, коли летіли на роботу до Мексики, а потім поїхали показати мені декілька цікавих місць Буенос-Айреса.

Поланчували по-буфетному в якомусь ресторані й вирушили до аеропорту. Виявилося, вчасно, бо наша група вже реєструвалася на посадку. Ще понад чотири години льоту, і ми опинилися в Ушуаї. Летіли в хмарах, а на підльоті за Патагонією показалися острови та землі Вогненної Землі. Нашу делегацію зустрічала група підтримки. Завантажилися разом з нашим вантажем у два мініавтобуси і поїхали на корабель "Polar Pioneer". У мене – так звана VIP-каюта №501. Це найкраща пасажирська каюта на найвищій палубі поруч із каютою капітана. Вище – тільки мостик, тому амплітуда коливання буде найбільшою, а гойдання – найсильнішим. Назва судна криголамного типу – «Polar Pioneer» (він же – колишній «Академік Шулейкін»). Приписаний у Санкт-Петербурзі, а працює в Австралійській туристичній компанії "Aurora". Довжина – близько 71 м, водотоннажність – понад 2100 тонн.

19 березня 2010 р.

Зранку походив по Ушуаї і назнімав багато фото. Місто дуже цікаве і красиве – на березі протоки Бігль (названої на честь корабля, на якому подорожував Дарвін), оточеної красивими горами. Це найпівденніше місто в світі, розташоване на острові Вогненна Земля, яке довго використовувалося для утримання злочинців. Тому деяких місцевих екскурсоводів (чи туристів) можна побачити у смугастій тюремній формі. Як не дивно (адже суворий клімат), навколо – багато квітів і численні стилізовані будинки, призначені для туристів.

Перші поверхи практично всіх будинків на набережній – ресторани, у яких майже всі страви з приготованими по-різному місцевими крабами. Я пообідав, зрозуміло, великим, запеченим у сири крабом. Дуже смачно. Коли повернувся на корабель, виявилось, що кок приготував для мене також краба, теж дуже смачного, але спійманого матросами на наживку просто з нашого судна, що категорично заборонено місцевою владою. «Ну що нам, росіянам, до їхніх правил!».

Околиці Ушуаї на березі протоки Бігль

І раптом – чудо! До Ушуаї протокою Бігель прямують, як у казці, один за одним шість великих елегантних вітрильників – чотири- і трищоглових, назустріч яким вийшли маленькі місцеві яхти. Велика подія! Виявилося, що на честь 200-ліття Аргентини велетні-вітрильники завершували в Ушуаї свій трансатлантичний перехід. Перед тим вони вже були у Нью Йорку, Буенос-Айресі і саме сьогодні прийшли до Ушуаї. Я зробив велику кількість знімків і фото, і відео.

Під вечір наш капітан вирішив не гаяти зайвого часу, і на заході сонця ми знялися з якоря й попрямували до Антарктики. Я стояв на палубі й довго милувався заходом сонця, який, як мені здалося, зовсім не був схожий за кольорами на наш свою насиченістю синьо-червоного. Можливо, такої тональності ще додавали гори, що оточували протоку. Спочатку, поки йшли протокою Бігля, море було більш-менш спокійним, але вже вночі розпочалися значні коливання хвиль.

20 березня 2010 р.

День. Ми йдемо протокою Дрейка до Антарктики. На морі – великі хвилі, на небі – хмари, часто йде дощ і мокрий сніг. Капітан каже, що це шторм близько 9-10 балів, швидкість вітру – понад 25 м/с. Надалі – прогноз такий самий, але є проблема – зліва і справа від нас два циклони, де значно гірше (шторм 12 балів). Треба їх проскочити. Виявилось також, що ми не можемо йти прямо своїм курсом, тому що тоді буде боковий вітер і бокова «качка», а це не тільки вкрай неприємно для екіпажу і пасажирів, але й небезпечно через можливий критичний крен, коли судно може перевернутися. Тому капітан вибрав курс не прямий до станції «Академік Вернадський», а лівіше, східніше, щоб вітер дув не у правий борт, а в корму збоку чи позаду-збоку. Це зменшує бокове гоїдання і збільшує швидкість. Капітан сподівається, що, минувши протоку Дрейка, далі вужчими протоками, між островами, він піде на захід до станції. Відстань між вершинами хвиль досить значна, і тому висота хвиль не дуже очевидна. Вона стає відчутною, коли корабель «падає» з вершини хвилі, що його обганяє і проминає. Тоді хвиля заливає увесь ніс судна, і вода потрапляє аж до вікон моєї каюти на п'ятому поверсі.

Відчуття тривоги немає зовсім аж до ночі. Вночі з ілюмінатора каюти – навколо повна темрява і промінь одинокого прожектора, який світить уперед на ніс судна, але нічого не висвічує, крім потоків дощу і снігу серед темряви. З регулярними інтервалами ніс корабля швидко пірнає вниз, більш повільно піднімається вгору, завмирає якийсь час ніби на місці й знов швидко пірнає вниз. І так знову, і знову, і знову, і я знаю, що ми, можливо, є єдиними на багато десятків, може сотень, а може й тисяч миль навколо. Туристичний сезон закінчився, і всі туристичні лайнери повернулися з Антарктики. Тому в разі аварії стороння допомога виглядає вкрай проблематичною. Ще вдень мені показали фото (наведено нижче) аварії спеціально побудованого туристичного корабля криголамного типу «Explorer», який 23 листопада 2007 р. під час туристичного сезону «спіймав» занурений у воду айсберг, отримав пробоїну і затонув серед сонячного дня. На щастя, погода була майже без вітру, і поруч були інші кораблі, які надали допомогу. Тому всіх пасажирів і екіпаж було врятовано.

Капітан запрошує мене на капітанський мостик до рульового і штурмана, який показує мені курс і дані локаторів стосовно того, що відбувається на поверхні протоки Дрейка. З капітанського мостика, де огляд в усі сторони значно кращий і

Туристичний корабель криголамного типу "Explorer" затонув 23 листопада 2007 р. від пробою айсбергом. Усі пасажери і команда були врятовані іншими кораблями (фото із Інтернету)

більший, ніж з ілюмінатора моєї каюти, все одно нічого не видно в темряві ночі між мокрого снігу. Із пояснень я розумію, що локатори «бачать» відносно великі айсберги (деякі з них мені показали на екрані) і, ймовірно, «не бачать» тих, що знаходяться по-вністю у воді. Я знову питаю себе, чи відчуваю якусь тривогу. Можливо, трохи так, а можливо, майже ні. «Що буде, те й буде. Ми ж у протоці Дрейка!». Легендарна протока Дрейка (між мисом Горн – південним кінцем Америки та Антарктикою) вважається чи не найнебезпечнішим місцем у Світовому океані. Через неї тече умовний Південний океан, який складається з південних частин Атлантичного й Тихого океанів і практично не має берегів. Тому тут завжди високі хвилі, вітри і сильні течії. Серед яхтсменів огинання мису Горн чи перетинання протоки Дрейка еквівалентні подоланню альпіністами Евересту.

Я очікував на «морську» хворобу і тому вже у протоці Дрейка почав приймати чотири таблетки на добу по 50 мг Dramatine dimenhydrat. Приємно здивований тим, що практично нема жодних неприємних відчуттів, пов'язаних з «морською» хворобою. Сподіваюсь, що так буде й далі. Тим часом сильне гойдання корабля майже не дає змогу щось робити. Сидіти на стільці не можна, і тому він лежить під столом. Усі інші меблі, маленький холодильник і телевизор міцно прикріплені нерухомо. Можна сидіти, гойдаючись на дивані. Вночі мене скинуло з ліжка, але мені пощастило просто впасти на підлогу і не вдаритися головою об шафу, бо я випростав руки і відштовхнувся від неї. Уся каюта – як одна кімната, де шафою відгороджено простір спальні. Усе інше – це кабінет-вітальня для роботи і відпочинку, а також невеликий гальюн (тобто туалет) із душем. Як приймати душ за такого гойдання, залежить від уяви кожного читача, але будьте обережні, щоб не поперхнутися, якщо у Вас добре розвиненні уявлення і почуття гумору.

21 березня 2010 р., неділя.

Погода така сама. Не покращується, але, на щастя, й не погіршується. Здається, капітан обрав правильну тактику, і циклони залишилися по боках і позаду. Однак качка сильна і по каюті ходити складно. Читаю, сидячи на дивані, чи дивлюсь по телевізору відео із місцевих підбірок про історії досліджень Антарктики. Сьогодні був раптовий удар хвилі в корпус, до якого я не був готовий. Упав, як підкошений, на праве стегно, прокотився підлогою до стінки і відразу швидко покотився у протилежний бік, головою вперед, до шафи. Ледве встиг згрупуватися, виставити вперед руки та пом'якшити удар. Але «морської» хвороби практично не відчуваю, чим дуже задоволений і трохи здивований. Більшість наших полярників хворіє. Ніч спав на дивані, який стоїть перпендикулярно осі корабля (а ліжка – уздовж осі).

Моя каюта № 501

22 березня 2010 р.

(6-й день подорожі). Сьогодні був день весняного (а тут, у нас, – осіннього) рівнодення. І сьогодні, практично вперше, з'явилась можливість сісти за щоденник моєї подорожі до Антарктики – по-перше, знайшов трохи часу, а головне – є змога сидіти на стільці й писати (чи, точніше, – друкувати на комп'ютері). Очевидно, капітан обрав правильну тактику, коли змінив курс, взявши більше на схід та переважно за вітром. Корабель оминув циклони, гойдання було ще сильне, але не критично небезпечне. Ми зайшли до Антарктичного півострова зі сходу і пішли до Вернадського протоками (Gerlache Strait – протока острова Трійці, Buttler Passage, Lemaire channel). Тепер почали траплятися справжні айсберги – то ближче, то далі. Якщо далеко, їхні розміри вгадати було складно. Штурман мені інколи підказував, коли можна було побачити справжні велетні (як на мене) завдовжки кілька кілометрів. Звичайно, це ще не колоси, величиною з десятки, сотні, а то й тисячі квадратних кілометрів (наприклад, у липні 2017 р. від Антарктичного півострова «відламався» шматок криги величиною зі штат Делавер та вагою понад 1 трлн тонн, який став одним із найбільших айсбергів в історії).

Інколи виглядало сонце, і тоді айсберги мали особливо величний вигляд неймовірної краси за множиною форм, уступів, тіней і фарб... Лід антарктичних айсбергів, як правило, відсвічує блакитним, бо формується дуже щільно із прісної води, на відміну від білого арктичного льоду із солоної води. Якщо ми оминали гори-айсберги ближче, то на них можна було побачити пінгвінів, що відпочивали. Я бігав по палубі корабля з одного борту до другого, обвішаний фотокамерами і маленьким відео, намагаючись зафіксувати щось особливе, а це було дуже непросто, особливо тоді, коли йшлося про морських тварин. Здебільшого я «полював» на китів, однак без особливого успіху. Хотілося зафіксувати, як він (чи вона) випливає, потім поступово пірнає, велично хлюпає хвостом, що я бачив у численних фільмах. Та поки я був на правому борту, кити чомусь пірнали на лівому. Я перебігав на лівий, а вони якось про це «дізнавалися» й перепливали на іншу сторону, ніби розважалися і знущалися наді мною.

Зараз пізній вечір. Я – за комп'ютером. Переді мною два ілюмінатори каюти, через які видно повну темряву ночі, висвітлений ліхтарями ніс корабля та прожектор, спрямований уперед, який майже нічого не висвічує, але, коли нещодавно йшов сніг, це мало вигляд стовпа білих комах, що юрмилися перед ним, швидко пролітаючи зліва направо. Зараз сніг у щух, і світла прожектора не видно. Не встиг я покритикувати прожектор, як побачив наскільки він важливий. Щойно (22/03/2010 о 23:45) почали підходити до Вернадського, і я подумав, що коли ми станемо на якорі, то все одно повз нас за течією чи вітром пропливатимуть айсберги, які можуть зачепити наш корабель. На щастя (на відміну від того, що було три останні дні), зараз немає ні вітру, ні снігу. Ось прожектор висвітлив великий айсберг, що проплив метрів за 100 зліва, але невеликий (як велика крижина) зараз іде на нас прямо за курсом. Прожектор висвітлює його і тримає в полі зору. Минули її по правому борту. Підійшли ближче до берега і кинули якорі (вже о:30 наступного дня). Станція добре освітлена. Один ліхтар – високо на щоглі, ще світяться п'ять великих ліхтарів та декілька у вікнах будиночків. А прожектор корабля зараз вимкнули (сподіваюсь, що вахтовий побачить у радарі, якщо

Українська антарктична станція «Академік Вернадський»

будуть наближатися айсберги), залишивши якимсь мінімальне освітлення. Також не чути, як працюють головні двигуни (їх на кораблі два).

Минулі дні були сповнені вражень і нових почуттів, зокрема відчуття постійної можливої небезпеки. Так, це дуже характерно для Антарктики. Погода – вітер, хвилі, сніг, дощ – може змінюватися дуже швидко. Та ще й можливість «наїхати» на айсберг або айсберг може «наїхати» на корабель навіть тоді, коли він стоїть на якорі, особливо темної, сніжної та вітряної ночі.

Наш «Polar Pioneer» – на рейді

23 березня 2010 р.

Зранку знялися з якоря і підійшли впритул до станції. На щастя, вітер був несильний: капітан попередив, що за сильнішого вітру корабель залишиться на рейді й очікуватиме погоди. Відразу почалася робота людьми зі станції та з корабля на надувних човнах. Навели три канати – два з носу та один з корми корабля. Протягнули довгу збірну паливну трубу й почали закачувати паливо на станцію. Усього 150 тонн на весь сезон (залишалося ще майже 30 тонн). Одночасно розпочали перевозити вантажі – з корабля на станцію та зі станції на корабель. Я – на палубі – фільмував, що робилося навколо. Здебільшого в полі зору були пінгвіни або тюлені. Останні зграєю полювали на планктон (у вигляді маленьких креветок), зганяючи і оточуючи їх докупки майже шеренгою тюленів. Один зовсім невеликий айсберг поплив за вітром із прицілом просто на середину судна, яке було нерухомим, на канатах. Тоді два надувні човни під моторами втулились у цю крижину і потихеньку, штовхаючи її, вчасно відвели за корму. З обіду погода почала псуватися – зникло сонце та посилювався вітер. До кінця дня вантажі перевезли, але паливо перекачували за північ.

24 березня 2010 р.

Зранку було сонце та несильний вітер. Відразу після сніданку надувним човном виїхав до станції. Мене познайомили зі структурою станції, її приміщеннями, передусім з лабораторіями і устаткуванням, а потім – з відомим славетним баром, де я сфотографувався з керівниками обох експедицій. Нижче – уривок українською із книги – “Antarctica. The complete story” by David McGonigal and Lynn Woodworth. The Five Mile

«Хрещений батько» станції «Академік Вернадський» в барі разом із керівниками 14-ї та 15-ї українських антарктичних експедицій

Press, Australia, 2001: «...Навіть в середині літа дістатися до них (Аргентинських островів) через лід дуже складно. Головна причина туди дістатися – це відвідати українську станцію Академік Вернадський – одну із самих комфортабельних та дружелюбних в Антарктиці... На Вернадському – найбільш популярним місцем для членів експедиції та відвідувачів є бар. Українці зберегли там британську атмосферу, навіть біліярд та дартс.»

Славетний на всю Антарктику бар української станції «Академік Вернадський»

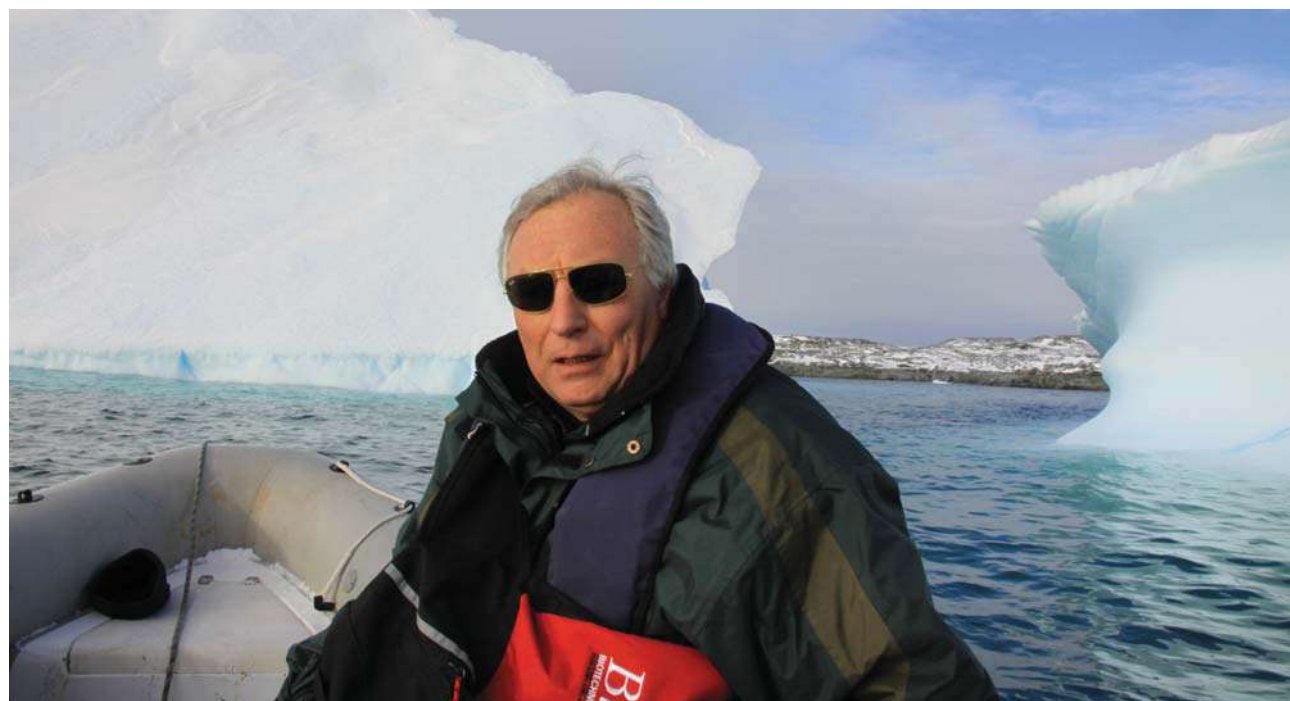

Українська антарктична станція «Академік Вернадський»

До Києва – на північ і «усього» понад 15 тисяч кілометрів

Попри брак часу для обох екіпажів, яким треба було передати/прийняти численні справи, мене познайомили з дослідженнями, що їх проводили упродовж року, а потім я з лікарем – Валерієм і з Олександром на надувному човні поїздили близько двох годин навколо станції та серед невеликих айсбергів. Сама станція та краєвиди навколо неї надзвичайно красиві. Численні протоки – вже з кригою і без неї. Чиста синя і прозора вода – без криги і з крижинами та айсбергами. Чистісіньке повітря, яке хочеться якщо не їсти, то дихати на повні груди, особливо блакитного кольору небо і скелясті гори, що піднімаються круто із води на висоту 2500 метрів! Мені показали місця скупчення пінгвінів і великих тюленів, що відпочивали на кризі. Декілька тюленів пірнули у воду і почали плавати біля самого човна.

Тюлені були агресивними

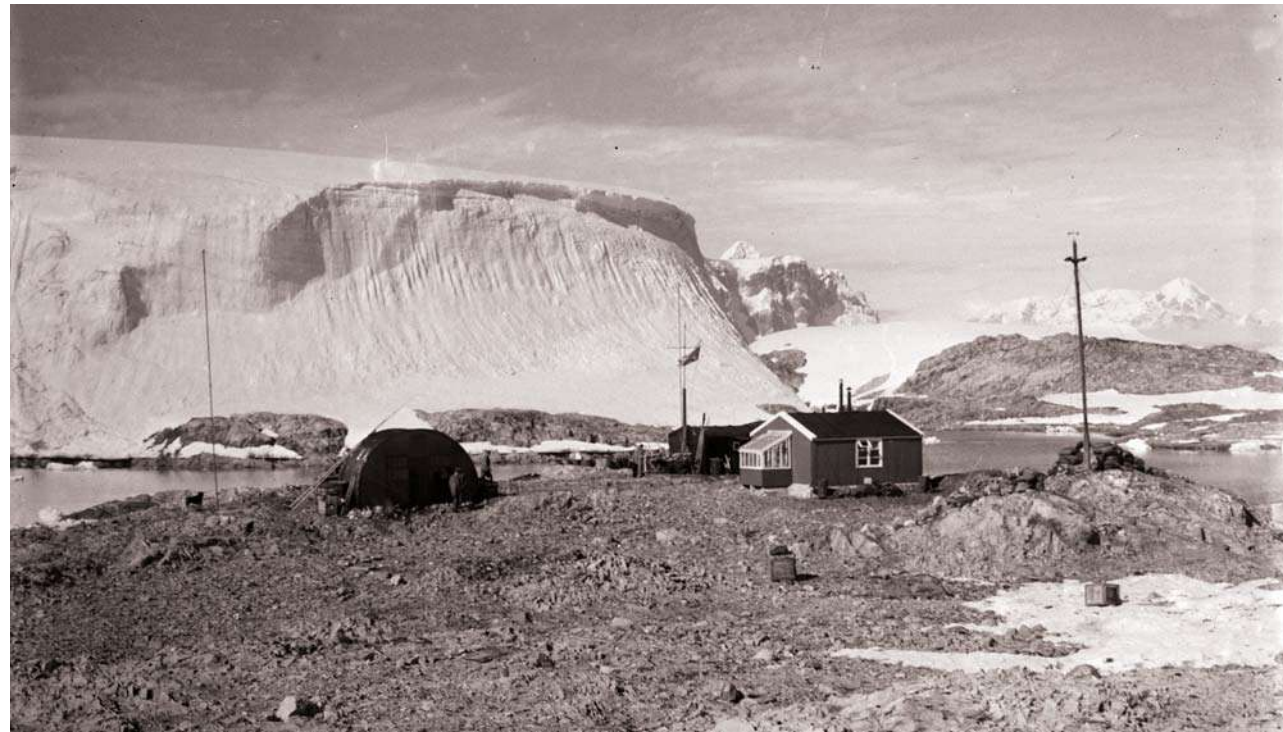

На надувному човні – навколо станції

*Base F, Argentine Islands, 1949.
(Photographer: Robert Moss; Archives ref: AD6/19/2/BM132)*

До книги почесних відвідувачів на історичній F базі та у Wordie House

А потім ми човном підплили до Wordie House. Wordie House – це будинок, який належить і до нашої станції, і до британської історичної спадщини, і українці пообіцяли колишнім господарям завжди дбати про нього. Що в ньому особливого? Це – залишки британського просування на Антарктичному півострові та Аргентинських островах в Антарктиці. Спочатку, перед Другою світовою війною, – експедиція Грехема у 1935–36 рр., потім секретна військова операція TABARIN 1943–45 рр., що була підтримана Черчилем, і, нарешті, створення бази F у 1947 р. для збереження там британської присутності та проведення наукових робіт. У травні 1954 р. метеорологічну станцію було перенесено з бази F у нові будинки неподалік, які стали основою для станції «Фарадей», а історичний будиночок бази F перетворився на маленький музей дослідників Антарктики. Його було названо Wordie House на честь Джеймса Ворді – головного науковця в трансантарктичній експедиції 1914–1917 рр. та одного з найславетніших британських дослідників Антарктики сера Ернеста Шеклтона. Я оглянув будинок з тоненькими дерев'яними стінами, з домашнім скарбом тих часів – банки з кавою, картопляним пюре, олією у маленькій кухні, піч для опалення, радіоприймач (чи працював він за тих умов?) і друкарська машинка, намагаючись відчутти атмосферу, що панувала в ньому бо років тому, у людей серед довгої холодної полярної ночі, і залишив запис у книзі відвідувачів. Оголошення в газеті «London Times» за 12 вересня 1955 р. запрошувало молодих людей до роботи в Антарктиці: «Кандидати повинні бути енергійними неодруженими молодими людьми, добре освіченими і з добрими фізичними якостями, хто має справжній інтерес до полярних досліджень та подорожей і хоче 18–30 місяців жити в умовах, які будуть випробуванням характеру та винахідливості». Думаю, що подібне оголошення могло б і зараз правити для набору на станцію «Академік Вернадський».

Була чудова погода, світило сонце, однак часу обмаль і потрібно повертатися до станції. Вітер почав підсилюватися, з'явилися більші айсберги, і корабель відплив від станції та став на якір на рейді. Капітан по рації попередив, що вже сьогодні після обіду ми маємо вирушати до польської антарктичної станції Arctowski, щоб забрати польських полярників, які повертатимуться додому. Наші порадилися і сказали, що будуть готові й повернутися на судно не раніше 18:00. Зміна, що зимувала, була майже готова, але часу на справжню передачу справ між змінами було замало. Надто довго «радилися» біологи – останній «Зодіак» з корабля, на якому був і я, довго чекали у човні двох біологів, які ніяк не могли завершити передачу справ та зразків, і ми рушили до корабля перед 19 годиною, коли вже були досить високі хвилі. А перед тим, о 17 годині, у кают-компанії станції зібралися обидва екіпажі (крім біологів, які працювали), і відбулася коротка офіційна передача станції новим зимовникам 15-ї експедиції 2010–2011 рр. Я привітав обидва екіпажі і подарував станції два фото підписання Меморандуму в 1995 р. Потім виступили два начальники станцій, випили по келиху вина і пішли фотографуватися. Зі станції зателефонував Наташі (дружині), повідомив, що моя подорож проходить нормально і що ми вирушаємо у зворотний шлях.

24 березня 2010 року. Фото на прощання. Екіпажі обох експедицій, група підтримки, Карел (чеський дослідник) і я перед відправленням.

Насправді ми повернулися на корабель тільки тоді, коли майже повністю стемніло, – після 19 години, і вирушили до польської станції. Я весь час був на палубі й милувався настанням ночі. Кольори неба змінювалися, зірки ставали дедалі яскравішими, а гори, повз яких по правому борту проходив наш Полярний піонер, виглядали грізно і таємниче. Якими ж вони будуть через місяць? Минуло півгодини–година. На палубі – легкий вітерець. Я почав замерзати, хоча був у зимовому комбінезоні, але піти з палуби не вистачало сил. Наді мною повсюди був космос, а навколо мене – чорна біжуча і досить тиха вода проток в океані! На прощання з нашою станцією мені було подаровано нічне безхмарне небо безмежного розміру і невимовної краси. Дивлячись вгору, відчуваєш єднання зі всесвітом, і почувавешся безкінечно малою його частинкою. Починаєш згадувати про космологію, про лекції і книги Стівена Гокінга, з яким, досить умовно (зрозуміло чому) познайомився на ювілеї в Royal Society, про спостереження за зірками у дитинстві, коли намагаєшся передбачити своє майбутнє, і ще, і ще... Урешті-решті, я розумію, що час лягати спати з приємним відчуттям, що ніщо тебе не скине з ліжка цієї ночі.

25 березня 2010 р.

Майже цілий день йшли до польської антарктичної станції Arctowski, що належить Польській академії наук і яку названо на честь відомого польського метеоролога Арктовського. Часто світило сонце, і я довго стояв на мосту, фотографуючи айсберги. Деякі були дуже красиві і, як на мене, дуже великі. Один – далеко, за даними

радару, завдовжки понад 1 км. Правда, штурман сказав, що вони минулого року обходили айсберг діаметром майже 7 миль. Швидкість була висока (понад 13 вузлів), бо йшли за досить сильним вітром і тому прибули раніше (о 16 годині), ніж планувалося.

Капітан на малому “Зодіаку” сховався на станцію, але роботи перенесли на наступний день, сподіваючись, що погода поліпшиться (вітер буде слабкішим). Коли майже стемніло, мені запропонували порибалити. Ми стояли на глибині близько 20 метрів. З корми закинув вручну леску на мотовильці завтовшки 0,8 мм, з металевим повідком, грузилом у вигляді болта та трьома лесковими повідками з гачками зі шматочками м'яса. Грузило – на дно, а потім трохи смикаєш вгору-вниз. Майже відразу спіймав одну вагою 800–1000 г нототенію Росі (так сказав наш біолог зі Львівського університету, наголосивши, що це – досить рідкісний вид нототеній). Однак довго не рибалив, бо стало темно, і корму корабля, що стояв на якорі, водило в усі боки, і було складно тримати наживку на дні. Та й кльову більше не було. Вирішив продовжити наступного ранку, хоча домовилися вирушити на берег після сніданку.

26 березня 2010 р.

Встав о 06:30 і швиденько на рибалку. До сніданку спіймав 8 таких самих нототеній Росі. Деякі важили більше 1 кг. Коли тягнув рибу перший раз, то на гачках було відразу дві. Раптом з'явилася зграя пінгвінів, які почали наздоганяти рибу, яку я тягнув, і полювати на неї. Ледве встиг швидко витягнути леску. А так ще й довелося б знімати з гачка пінгвіна. Після сніданку планувалося переїхати “Зодіаком” на берег на польську антарктичну станцію – познайомитися з колегами, самою станцією, пофотографувати навколишній «живий світ». Вже зібралися на кормі, але дме дуже сильний вітер, і капітан прийняв рішення “Зодіаку” на станцію «Арктовський» не пускати. Зрозуміло, що й польський вантажний човен не може підійти до нас, і тому розвантаження-навантаження відкладається на невизначений термін, що залежить виключно від погоди (точніше, сили вітру).

Зранку був легкий дощ зі снігом, але потім прояснішало, і вийшло сонце, однак вітер не вщухав. Я стояв на кормі, і раптом поруч з кораблем вплив великий кит. Я спробував його зафіксувати на відео, але він недовго плавав навкруги, практично не з'являвся на поверхні і зник. Після обіду українські полярники влаштували збори, і ми понад годину розмовляли про полярні справи. Домовилися, що вони напишуть мені свої пропозиції – бачення шляхів поліпшення роботи нашої антарктичної служби. До вечора був сильний вітер, і на польську станцію ніхто човном не ходив. Я працював на комп'ютері, а ввечері на великому екрані дивилися фільм «Аватар» (вже дубльований російською). Під самий вечір вітер почав вщухати і, коли вже стемнішало, розпочали перевантажуватися з польської станції на корабель. Думаю, що працювали майже до ранку, оскільки 27-го вранці весь вантаж і всі польські полярники вже були на кораблі (восьмеро залишилися на зиму).

27 березня 2010 р.

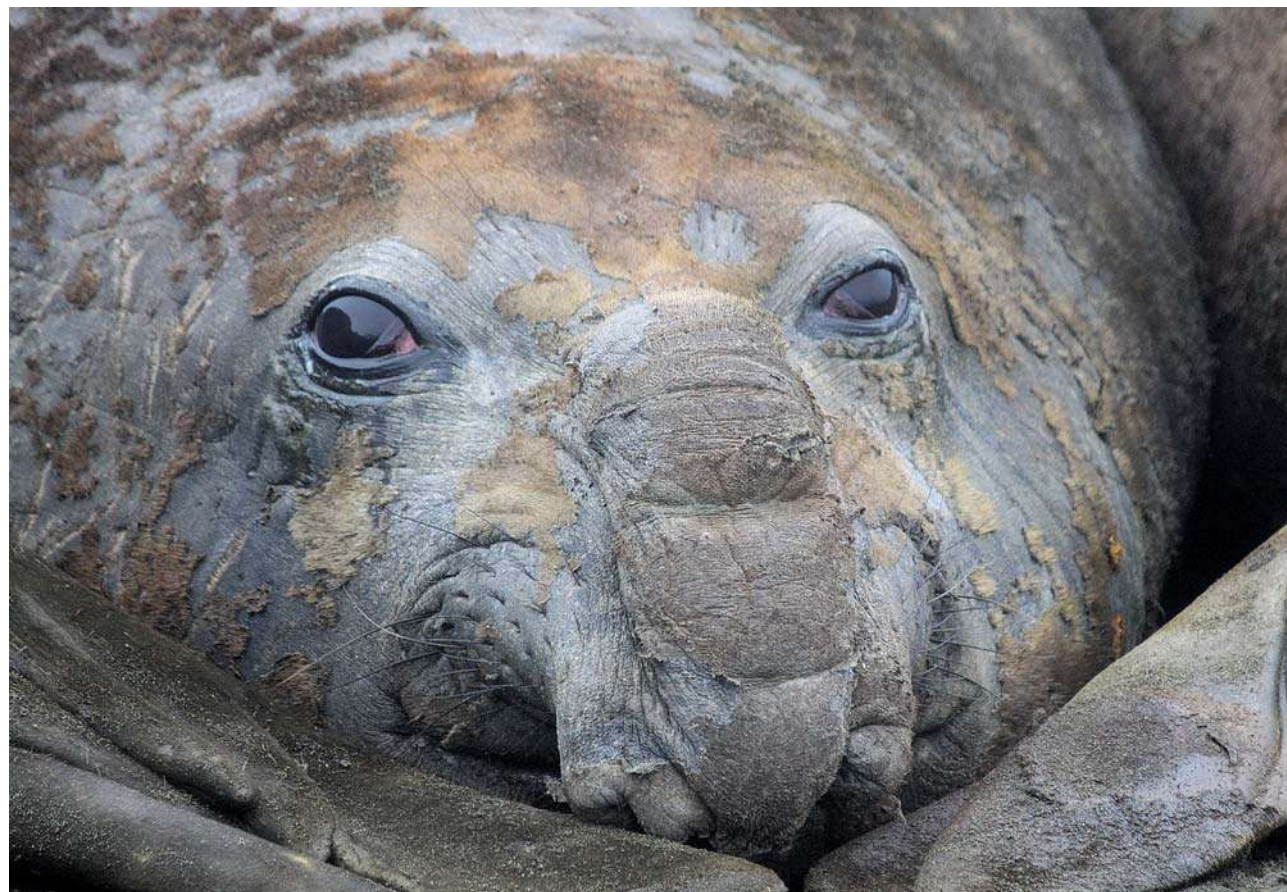
Вранці знялися з якоря і пішли вздовж берега за декілька кілометрів, де стоїть невеличкий дерев'яний будиночок польської станції. Стали на якір. Карел (чеський дослідник, який працював на нашій станції) і я приєдналися до польських колег, і нас п'ятеро на гумовому човні дісталися берега. Поляки поралися у будиночку, збираючи речі для евакуації, а я пішов до великої групи морських слонів, що лежали неподалік від будиночка. Познімав їх на фото та відео, потім допоміг завантажити наш надувний човен, і під бризками досить сильних хвиль ми (зовні мокрі) повернулися до корабля.

Корабель знявся з якоря і вже без зупинок пішов на Мар-дель-Плата. За годину почалася досить відчутна качка, яка триває й досі, коли я це пишу. Поступово вона стає дедалі сильнішою. Зараз друга година дня, і, гадаю, качка (хвилювання) ще підсилується, а в нас ще майже 6 діб подорожі океаном – протока Дрейка, «ревучі» сорокові тощо. Побачимо. Попереду – 6 діб подорожі осіннім океаном.

28 березня 2010 р. – неділя.

Цілий день йшли морем. Досить високі хвилі. Я профілактично знову приймаю три таблетки на добу по 50 мг *Drotamine dimenhidrat*, але дуже приємно здивований тим, що ні дорогою туди, ні на зворотному шляху не маю жодних неприємних відчуттів, пов'язаних з «бовтанкою», – навіть тоді, коли корабель майже клало набік (здається, «крен» був до 37°–38°).

29 березня 2010 р.

Цілий день йшли морем. Досить високі хвилі, але, можливо, менші, ніж дев'ять днів тому. Здається, на зворотному шляху у протоці Дрейка нам пощастило значно більше, ніж коли ми йшли до "Вернадського". Хоча хвилі й високі, й корабель сильно бовтало, та все ж значно менше, ніж тиждень тому. А можливо, я став звикати. Проте більшість наших полярників (і майже всі поляки) «хворіють» і часто пропускають їжу. Доводиться обідати на самоті. Близько 13 години були на широті 53°. Йдемо на одному двигуні, швидкість – 9-10 вузлів. Під вечір будемо на широті Фолклендських островів (мають бути по лівому борту – на захід від нас). Одна хвилинка на карті – 1' – це одна миля, а, відповідно, один градус – 1°= 60 миль. Після обіду говорив з капітаном стосовно якостей корабля «Професор Мультановський», який Інститут Арктики й Антарктики РАН збирається продавати наступного року. Його дані я записав окремо. Водночас, в Інституті біології південних морів у Севастополі зараз вийшов із фрахту їхній науково-дослідний корабель теж криголамного типу, «Професор Водяницький». Чому б не використати його для нашої антарктичної служби? Капітан планує бути у Мар-дель-Плата 2-го квітня. Того самого дня на замовлених автобусах вирушаємо до Буенос-Айреса (приблизно 420 км). 3-го квітня знайомимося зі столицею, а 4-го вдень вилітаємо до Рима. У Римі ми 5-го вранці, і в Києві – у той самий день під вечір. Телефонував Наташі з корабля. Вона вже знає, коли ми прилітаємо. Напевно, хтось із Антарктичної служби повідомив їй.

30 березня 2010 р.

Зараз вечір, після 21:00. На баку, на палубі наші полярники разом з польськими колегами та деякими членами екіпажу танцюють. Сьогодні під вечір відзначали 50 років Валерію Павловичу ... – нашому бородачеві, зимовику – біологу з Інституту біології південних морів у Севастополі. Борода у нього довга, напевне вирощував усю зиму на “Вернадському”. А зараз темно, і майже над головою у південному напрямку «висить» Південний Хрест. Зараз у своїй верхній частині він не надто схожий на хрест, але його нижня частина дійсно складається з двох яскравих зірок. Кажуть, що коли перетинаєш екватор, то на обрії зоряного неба на півдні з’являється Південний Хрест, а на “Вернадському” це сузір’я – над самою головою. Сьогодні, як і з другої половини дня вчора, море спокійне і світить сонце. Стало значно тепліше і приємніше. Можна спокійно спати вночі. Звичайно, спокій моря є відносним. Якби такі хвилі були на Канівському водосховищі, то вважали б, що це страшний шторм. Навколо корабля часто літають альбатроси, я їх і сфотографував, і зафіксував.

31 березня 2010 р.

Уперше пишу вранці. Зараз 08:30 ранку (різниця з Києвом вже не 5, а 6 годин – літній час). Ми – на широті 45°S і 56°48’W. Де «ревучі» сорокові (“roaring forties”)? Сподіваюсь, що сильного шторму вже не буде, хоча зараз на морі хвилі – 5-6 балів, і ми йдемо проти вітру. Швидкість – 8-9 вузлів. Сьогодні у нас зустріч-нарада з польськими біологами,

а до Мар-дель-Плата залишилося 2-2,5 доби ходу. Продовжую писати вночі. “Roaring forties” таки підтвердили свою назву. Під вечір хвилі стали значно більшими і часто заливають ніс корабля. Сильно гойдає (спереду-назад), Але я почувуюся добре. За темним і мокрим вікном (задраєним ілюмінатором) іде сильний дощ й інколи спалахують блискавки.

01 квітня 2010 р.

Море сьогодні значно тихіше, і день сонячний. Ми йдемо із швидкістю близько 10 вузлів. О третій годині я передзвонив Наталі з телефону корабля і потихеньку почав збирати свій багаж. Завтра вранці маємо бути у Мар-дель-Плата. Звідти мікроавтобусами (близько 420 км) – до Буенос-Айреса і 4-го до Рима і Києва. У Києві маємо бути у другій половині дня 5 квітня.

02 квітня 2010 р.

Рано-вранці були на рейді у Мар-дель-Плата, а приблизно о 8 годині ранку пришвартувалися. Автобус обіцяли на 10 годину, але він прийшов після 15-ї. Завантажилися в автобус і через 6 годин були в Буенос-Айресі (дорогою зробили коротеньку зупинку на перекуску). Зупинилися у «середньому» готелі “Plaz di Rome”. Сьогодні – страсна п’ятниця. Передзвонив Тараненкам. Завтра вони мене кудись забирають.

03 квітня 2010 р.

Майже цілий день учотирьох (Олександр, Міла, їхній 15-річний син Родіон-Патрік і я) були у Country Club, гостювали у їхніх знайомих аргентинців. Він – підприємець, до того ще й віце-президент Аргентино-Української торговельної палати. У них чудовий будинок з красивою і доглянутою ділянкою, і сам клуб гарний і добре доглянутий. Мальовнича територія з великим парком, рестораном, полем для поло і гольфа тощо. Поланчували, але найцікавішим було знайомство з колекцією найкращих аргентинських вин господаря...

04 квітня 2010 р.

Зранку поїхали в аеропорт, за допомогою турагента успішно зареєстрували вантаж і після декількох годин очікування вилетіли до Рима.

05 квітня 2010 р.

12 з половиною годин льоту, і о 8-й ранку (за середньо-європейським часом) ми прилетіли до Рима. Знову кількагодинне очікування в аеропорту і о 17 годині (за укр. часом) – ми в Києві! Щасливий фінал.

Як післямова хочу додати кілька рядків до тексту цієї книги. Мені складно вгадати та передбачити реакцію читача/читачів на те, що Ви прочитали і побачили на фото, але хочу поділитися з Вами декількома думками. Я переконаний, що вже ніколи не повернусь до Антарктики, але враження від перебування на цьому континенті є абсолютно особливими і незабутніми. Людина тут насправді відчуває вдень якусь унікальну недоторканість навколишнього, а вночі – єднання із космосом, що повністю охоплює мозок і пропонує душі полетіти до мільярдів зірок.

Я радий і гордий із того, що не минув у своєму житті можливості зробити рідній Батьківщині такий подарунок – стати антарктичною країною!

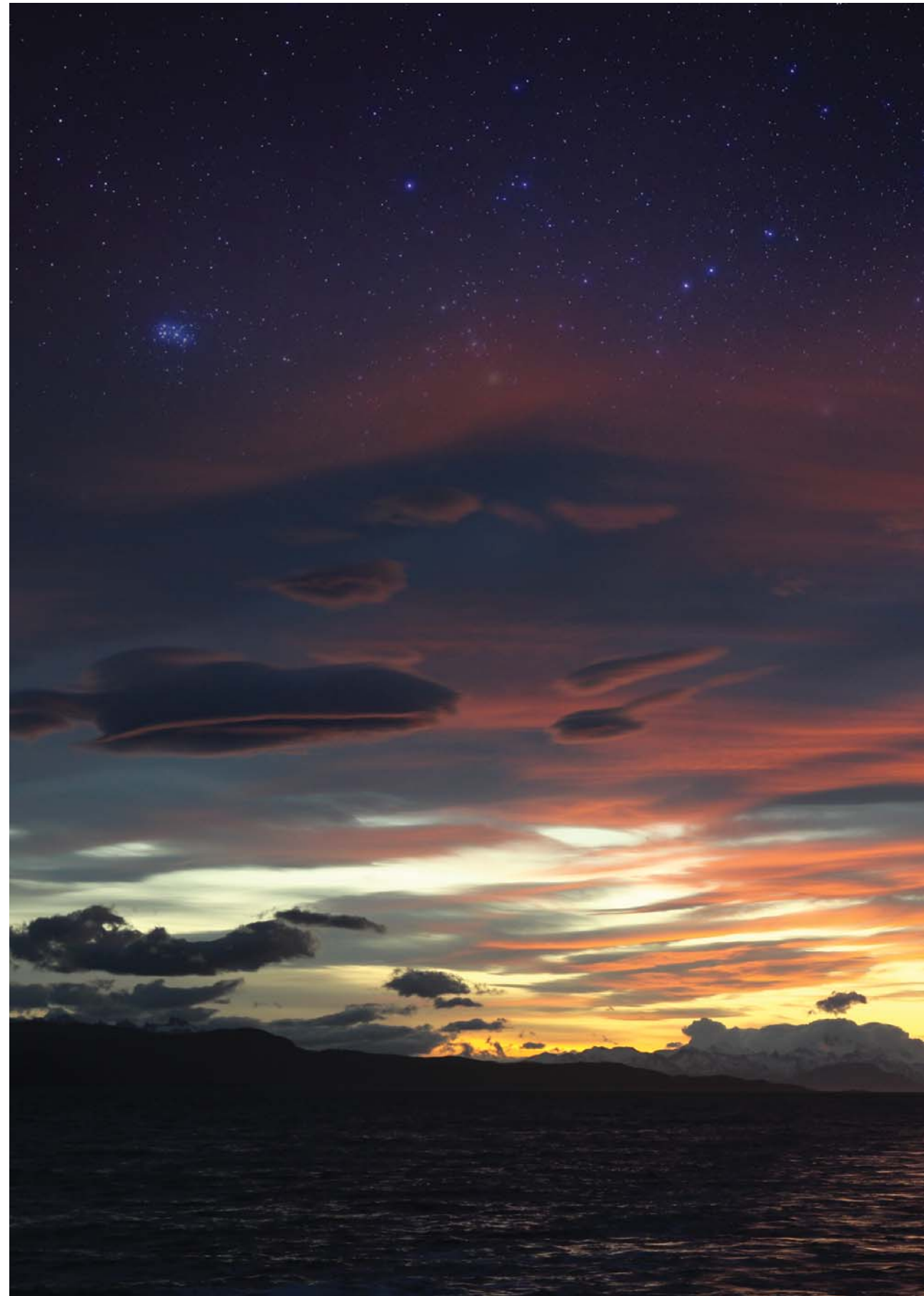
Сергій Комісаренко.
Київ, вересень 2020 року

КРАЄВИДИ АНТАРКТИКИ,
зроблені Сергієм Комісаренком

ЗМІСТ

1.	Меморандум про безкоштовну передачу Україні Британської антарктичної станції «Фарадей».....	5
2.	Декілька слів замість передмови.....	7
3.	Антарктида – шостий материк нашої планети.....	8
4.	Трохи про історію Антарктики	9
5.	Станція «Фарадей» – «Академік Вернадський».....	11
6.	31-ша Консультативна зустріч країн-учасниць Антарктичного договору.....	21
7.	Рядки із щоденника С.Комісаренка про подорож до Антарктики у 2010 році.	23
8.	Післямова.....	79
9.	Краєвиди Антарктики, зроблені С. Комісаренком.....	81

УДК 910.4(261)(99)
ББК 26.89.(00)
К63

Комісаренко, Сергій

К63 МОЯ АНТАРКТИКА. – К.: ЛАТ&К, 2020. – 112 с., іл.
ISBN 978-617-7824-24-3

Книга-альбом «Моя АНТАРКТИКА» написана видатним українським вченим, дипломатом, державним і громадським діячем, академіком НАН України і першим Послом України у Великобританії Сергієм Комісаренком у вигляді спогадів про те, як українські дипломати у Лондоні змогли отримати безкоштовно у 1995 році для України від Британського Уряду британську антарктичну станцію «Фарадей», яка стала українською антарктичною станцією «Академік Вернадський». Коротко описано також подорож С.Комісаренка до Антарктики у 2010 році під час заміни складів українських антарктичних екіпажів на станції. Книга-альбом яскраво ілюстрована унікальними краєвидами Антарктики та станції «Академік Вернадський» фото, зробленими автором. Книга розрахована на найширше коло читачів будь-якого віку, хто цікавиться історією нашої планети, полярними дослідженнями, екологією, українською природничою наукою.

При повному або частковому відтворенні матеріалів альбому посилання на видання та автора є обов'язковим.

УДК 910.4(261)(99)
ББК 26.89.(00)

Komisarenko, Serhiy

К63 My ANTARCTICS. – K.: Publishing house LAT&K, 2020. – 112 pp., Ill.
ISBN 978-617-7824-24-3

Illustrated book «My ANTARCTICS» is written by the famous Ukrainian scholar, diplomat and statesman, academician of the Ukrainian National Academy of Sciences and the first Ukrainian Ambassador to Britain Serhiy Komisarenko as memoires on the transition in 1995 of the British Antarctic Station “Faraday” to Ukraine, which is named: “Academician Vernadsky” now. The author also wrote about his trip to Antarctica in 2010 during the shift of the Ukrainian Antarctic expeditions. The book is very well illustrated by the authors’ photographs displaying unique Antarctic landscapes.

УДК 910.4(261)(99)
ББК 26.89.(00)

Науково-популярне видання

Комісаренко Сергій Васильович

Моя Антарктика

Фотозйомка: С. Комісаренко

Художнє оформлення і верстання: А. Брем

Технічний редактор: В. Бихун

Підп. до друку 18.09.2020. Формат 70x100/8.
Папір крейдований. Друк офсетний
Ум. друк. арк. 18,06. Тираж 1000 прим. Зам. № 9/2

ФОП Бихун В.Ю.
Видавництво «ЛАТ & К»
01601, м. Київ, вул. Леонтовича, 9.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 181 від 15.09.2000 р.
тел./факс: +380 44 235 00 09
моб.: +380 50 310 22 04
email: lk@ukr.net

9 786177 824243

